

Jöns Persson stenhuggare

en smålännings verksamhet i Jämtland

Maj Nodermann

Stenfunten i Frösö kyrka och dess föregångare

Dopställ i trä

Under 1600-talets sista decennier anskaffades dopställ till ett stort antal jämtländska kyrkor. Dessa var skickligt och fantasifullt skurna i trä och hade en för landskapet helt unik utformning. Från en rund ornerad fotplatta med parställda voluter reser sig skaftet, omvirat av en kraftig vinranka med blad och stora klasar, i upphöjt arbete. Härpå vilar en rund skiva bekransad av änglahuvuden med lockigt hår och med nedåtriktade vingpar. På denna placeras skålen med dopvattnet, vanligen av tenn. Över stället svävar ett nedsänkbart lock med snidade böjda grenar avslutade med pinjekottar eller druvklasar. Sådana ”kronor”, vanligen krönta av pelikanen som matar sina ungar, tycks ha prytt de flesta ställen, men numera finns endast ett fåtal kvar.

Bevarade dopställ med det här beskrivna utseendet finner man i Aspås (1684), Hackås (1680-tal), Näskott (1685), Mattmar (1686) och stofferad (1692), Sunne (1690) jfr bild, Kall (ev. 1694), Undersåker och Mörsil bägge 1680-tal och Åre. Ingrid Telhammer har gjort en sammanställning av dessa och flera andra (1992:137 ff.).

Trästycken visar så stor inbördes överensstämmelse att de måste härstamma från samma verkstad, kanske snidade av samma hand. Telhammer har inte funnit namnet på snidaren och själv är jag osäker men har vissa funderingar kring Sunnefunten.

Prissättningen har varit ganska hög. I Norderön betalade man 1680–83 två tunnor korn, ett under den rådande dyrtiden högt arvode som förutsätter kvalitetsarbete, och i Sunne 12 dlr silvermynt.

De här beskrivna dopställen i trä med vinrankor på skaftet och bekransade av änglflykter tillkom under en begränsad tidsperiod från 1680 och framåt. Det sista daterbara exemplaret tillkom 1691 i Sunne kyrka. Det året gjordes stora utbetalningar, ordentligt redovisade i kyrkoräkenskaperna till den skicklige bildhuggaren Mäster Anders Olsson från Hållborgen i Revsund. Han utförde mellan 1691 och 1694 altaruppsättning, läktare och ett ”dophus”. Uppställningen i räkenskaperna är sådan att det nog inte kan betvivlas att även doparrangemanget är hans verk.

Efterbetalningar sker följande år antagligen gällande skulpturer till den bevarade altaruppsättningen som är mycket rik på figurer. Dophuset betalas med 12 dl 28 öre silvermynt men avföres från creditsidan eftersom ”Probst Lundel föräkrat dophuset fram i Coret med all des omkåstnadh”. Frågan är vad dophuset i sin helhet inneburit. Möjligen någon form av skrank men också det viktigaste, en dopfunt eller ett dopställ. Något skrank eller rester av ett sådant är inte bevarat men däremot själva dopstycket.

Anders Olsson avled innan hela beställningen var klar och hans betrodde medhjälpare, Pär Jönsson, slutförde arbetena. Efter detta datum produceras inte längre dopställ av den-

Dopstall i trä från Sunne kyrka, snidat 1691. Sannolikt tillverkat i Anders Olssons verkstad i Hållborgren i Revsund, enligt räkenskaperna betald med 12 dlr silvermynt och skänkt av kyrkoherden Martin Lundell. Foto: Jörgen Pålsson, Jämtlands läns museum.

na typ och jag finner det rimligt att tillverkningen skett i verkstaden i Hållborgren, av Mäster Anders själv eller hans medarbetare.

Uttrycket dophus behöver inte nödvändigtvis avse ett skrank. De här beskrivna träställen har ursprungligen kompletterats med en stor huv/lock/krona av den ovannämnda typen med böjda grenar, druvklasar och på krönet en pelikan med eller utan ungar. Vid förrättningen av dopet måste locket/kronan lyftas av eller hängas upp. Dessa ömtåliga skulpterade lock har mestadels gått förlorade. I Sunne finns det inte kvar, men man kan ännu se sådana i Undersåker, Mattmar, Åre och i Marby kyrkomuseum. Benämningen dophus kan

möjligen avse enbart stället med kronan, men jag har inget direkt belägg för detta.

En dopfont av sten

Nu bröts trenden. 1698 utfördes en beställning av en dopfont i annat material, i annan teknik och annan utformning. Sedan några år tillbaka hade Jämtland en utbildad stenhuggare, knuten till regementet. Det var Jöns Persson, i rullorna angiven som smålänning, som här hade funnit arbetsmaterial i den grå kalksten som förekommer i hela landskapet. Jöns hade redan gjort en serie gravhällar, mest för prästerskapet, vi återkommer till dem, och nu fick han sin stora beställning, dopfonten i Frösö kyrka. Donator var hans överordnade, regementskvartermästaren Anders Curry Treffenberg (1644–1770), vars namn förekommer på framträdande plats.

Här är det inte fråga om ett ställ utan en dopfont med fot, skaft och cuppa, avpassad efter ett dyrbart medeltida dopfat som vilar på en exakt avpassad vulst i cuppans insida. Det kraftiga skaftet, som är svagt karnissvängt är ornerat med bladrankor i låg relief. Den runda cuppan bekransas av småleende änglahuvuden med stelt upprullade lockar. De är inte vingförsedda utan omfattas av draperier varifrån det hänger druvklasar. All dekor och text är utförd i upphöjd polerad relief som avtecknar sig mot bakgrunden som är behandlad med pikhuggning och ger en matt grå yta.

Texterna: På cuppans bräm läser man PER BAPTISMA MIHI PUEROS ADDUCITE VESTROS HIC EGO COELORUM REGNA BEATA DABO (Fören genom dopet edra barn till mig. Härigenom ger jag himlarnas saliga riken). På det oregelbundet sexsidiga skaftet finner man tjänstgörande kyrkoherdes namn CURA PASTORIS DN ERICI STAAF och året 1698.

På det breda framstycket, av donator helt visst betraktat som betydelsefull framsida, återges hans namn HERR ANDERS TREFFENBERG och därunder hans vapen, ett kull-

Dopfunten i Frösö kyrka, huggen i grå kalksten. Runt cuppan leende änglaansikten med lockigt hår, inramade av draperier och hängande druvklasar. Daterad 1698, donerad av regementskvartermästaren Anders Treffenberg och signerad *fecit dragon Jöns Stenhuggare*. På skaftet den nyadlade donatorns vapen. Foto: Bertil Daggfeldt.

rigt berg omgivet av korslagda pistoler, krönt av hjälm med yvig fjäderbuske, korsade fanor och svärd samt initialerna A T samt med versaler SUMPTIBUS= på bekostnad av.

Hustruns namn har anpassats i höjddled på det avfasade sidopartiet FRU CHRISTINA TREFFENBERG. Man kan notera att detta är relativt små bokstäver, 2,5 cm höga. Nere på sockeln står med 6 cm höga versaler signaturen. FECIT DRAGON JÖNS STENHUGGARE. Här råder ingen tvekan om tillverkaren och om hans yrkes stolthet. Hade han nu

haft extra besvär med hjälmbuske, pistoler, fanor, texter och änglar, så skulle signaturen synas den också.

Regementskvartermästaren, som skänkte funten, hade kommit till Jämtlands regemente 1679 och blev som kaptenlöjtnant Jöns Stenhuggares överordnade. Han adlades 1687. Utnämningen till regementskvartermästare skedde 1698 och dopfunten kan möjligen ses som en markering av detta, då han kunde hugfästa både vapen och titel. Han avled två år därefter 56 år gammal.

Gravhällarna

Som ende yrkesman i trakten har Jöns Persson Stenhuggare helt naturligt fått beställningar på många gravstenar. Från stenhuggarhyttan, som möjligen legat i Hägled i Sunne, har han hunnit leverera minst ett dusintal under de två sista decennierna av 1600-talet och kanske någon efter 1700. Det exakta tillverkningsåret är trots datering inte alltid lätt att fastställa eftersom några bevisligen utförts medan beställaren ännu var i livet med beräknad tom plats för dödsåret. Andra kunde vara anskaffade av släktingar till minne av de avlidna kanske flera år efteråt.

Med utgångspunkt från den daterade och signerade dopfunten är det däremot lätt att attribuera Jöns Perssons gravstenar med hans lockiga änglar, rankor och sättet att hugga, där han ibland drar samman bokstäverna N och H.¹ Han arbetade med två typer av gravmälen, dels stora hällar som rika präster hade råd att bekosta, ursprungligen placerade inne i kyrkan, dels serier av små, uppåt avrundade stenar, som stod ute på kyrkogården, avsedda för ”vanligt folk”. Jag tar här upp några av dem till skärskådande.²

Drakes gravhäll i Oviken

Den praktfullaste av dem alla beställdes av prosten Hans Olofsson Drake (1634–1701) i Oviken, avliden 1701, begravnen 1702 och hans hustru Elsa Embdeman under deras livs-

tid (varken hans eller hustruns dödsår är angivna i inskriptionen).

Den stora hällen domineras av den uppståndne Kristus med strålgloria och tvätungad fladdrande korsfana i hand, trampande på djävulen, allt inom en oval bladkrans. Nedanför medaljongen odödlighetens lager och segerpalmen. I de övre hörnen syns änglaflykter av samma slag som på dopfunten och i de nedre treflikiga blad. I den inramade tavlan latinsk text: *DIES ANNORUM NOSTRUM SEPTUAGINTE IN EXELLENTIA OCTOGINTA ET EMINENTIA ILLORUM LABOR ET DOLOR*. (Vårt liv varar 70 eller 80 år och ger oss mest arbete och smärta.) Texten är hämtad från de första raderna av Psaltaren 90 vers 10 med förkortning och någon omskrivning.

Runt ytterkanterna i en textlöpa med tydliga och välhuggna versaler läser man: *SUB HOC TUMOLO DORMIUNT VIR REV. DN. JOHANNES DRAKE OLIM PASTOR IN OWIKEN NATUS 1634 DENATUS ... ET MATRONA PIA ELSA EMBDEMAN NATA 1642 DENATA ...* (Under denna grav vilar den högvärdige Johannes Drake fordom pastor i

Oviken född 1634 död ... och den fromma matronan Elsa Embdeman född 1642 död ...).

Drake var son till prosten i Brunflo och utbildades enligt praxis i Uppsala. Vid återkomsten till Jämtland verkade han till en början som skolmästare vid Ovikens skola och därefter som hjälppräst till prosten i Oviken Andreas Elavi. Han fick efterträda denne som kyrkoherde redan under företrädarens livstid mot att han förband sig att försörja och vårda honom till döddagar, alltså samma förfarande som i Hammerdal. Dock med den väsentliga skillnaden att han inte behövde gifta sig till tjänsten utan kunde välja en yngre maka, den vackra kyrkoherdedottern Elsa (f. 1642) från Opdalen i Norge. Deras porträtt hänger idag i sakristian i gamla kyrkan.

Gestrinius gravhäll i Rödön

Gravhällen i Rödön över kyrkoherden Petrus Eric Gestrinius (1644–1714) och hans hustru har stor likhet med den beskrivna i Oviken för familjen Drake. Även här ser man den uppståndne Kristus med korsfanan inom en oval medaljong och i en fyrsidig platta under denna den inhuggna texten. Här återfinns man

Porträtten av prostparet, som vilar under hällen, hänger i sakristian. Foto: Birgit Jansson.

Gravhäll i Ovikens kyrka över Hans (Johannes) Olofsson Drake och hans norskfödda hustru Elsa Embdeman. Inom medaljongen står den uppståndne Kristus med korsfanan och trampar på djävulen i drakgestalt. Motivet har vållat stenhuggaren svårigheter. I hörnen återser man de änglaansikten som man känner från den signerade dopfunten. Foto från utställningen i Östersund 1911.

också de karakteristiska änglarna och de övriga attributen. Texten är i det närmaste utplånad eftersom hällen länge legat som brosten och är endast åtkomlig genom tolkningen i ett protokoll från 1831, i sin tur citerat av Bygdén i Herdaminnena:

”SUB HOC TVMULO CONDUNTUR VIR REV. DN. PETRUS GESTRINIUS, OLIM PAST. RÖDEN. NAT. 1644 DENATUS 1714, CUM CONJUGE SUA

CASTISSIMA ELISABETHA ALBOGIA, NATA 1642, DENATA TRANSIERE PATRES SEMEL, HINC TRANSIBIMUS OMNES IN AETERNAM PATRIAM, QUI BENE HAUSITIS, HIOB XVI. V. XXII.”

I mycket fri översättning: Under denna gravvård döljes den högvärdige Petrus Gestrinius, sockenherde i Rödön f. 1644 avl. 1714 med sin dygderika hustru Elisabetha Albogia f. 1642, avl. – Förfäderna har en gång gått före oss.

Häriifrån träda vi alla in i det eviga fadershuset. (De sista orden vållar svårigheter *hausitis* är möjligen felläsning efter avledning till *haurio* = ösa och kan med stor tvekan tolkas som ösa av det goda, närmast hugsväls (?). Det har ingenting med det angivna bibelstället att göra.) Job XVI vers XXII.

Petrus Gestrinius hade ett händelserikt liv. 1674–76 tågade han som fältpredikant med armén genom Brandenburg. Vid hemkomsten blev han regementspastor vid Jämtlands regemente, och var en utomordentlig predikant. 1686 höll han en predikan i Kungsgården som Karl XI lyssnade till och imponerades av, vilket renderade honom befördran till kyrkoherdetjänsten i Rödön. Han var därtill musikalisk och som sällskapsmänniska stundom uppspelt i överkant. Låt vara att det var en argsint ovän som lämnat följande skildring, men den bör ha en viss sanningshalt eftersom det blev efterräkningar. Angivaren var ryttmästaren Magnus Gabrielsson Willemsen efter ett råskillnadsfall mellan ryttmästarbostället och prästbordet. Denne anklagade kyrkoherden ”att hafva predikat uppenbar villfarelse, nekat honom nattvarden, druckit på ett bröllop 1694 i 2 dagar, hållit en långdans, dobblat och svurit på högtids- och sabbatsdagar samt haft strumpeband på halsen vid gästabud”.

Gestrinius dömdes av extra häradsrätt den 20 december 1694 till 40 mark silvermynt i böter. Detta enligt Bygdén i Herdaminnena som dessutom meddelar att ”hans prydliga grafsten låg förr på stora gången”, nu placerad i koret.

Gravhällen i Sunne för hela släkten

Stenen vid Sunne kyrka är en av de sämst bevarade, numera placerad halvlutande i söderläge framför kyrkoruinen med text som delvis är möjlig att tolka. Änglahuvudena är i cirklar inpassade i alla fyra hörnen, kompletterade med timglas och dödskaile som har tre sädesax som växer upp ur kraniet. Den ymniga texten är dels insatt i två separata

bladkransar, dels följer den kantens textlöp. Den övre kransen är sprucken, skadad och lagad.

De många namnen har sin förklaring i att två talrika familjer, inbördes befryndade, gemensamt anordnade ett gravställe. Kyrkoherdarna i Sunne lät gräva och mura ett vilorum längst fram i gången framför altaret och häröver lades en gravhäll med järnringar, beställd hos Jöns Stenhuggare. Hällen är rektangulär, 173 cm hög och 146 bred. Tjockleken är som alla Jöns Stenhuggares gravstenar ca 8–10 cm och har råhuggen baksida.

Den översta bladkransens text är ägnad familjen Lundell: Kyrkoherden Martin Lundell (1646–1700) har sina födelse- och dödsår inhuggna i stenens ytterkanter. I ovalens nederkant finner man hustruns namn, Magdalena Jonsdotter Nortman och stenens tillkomstdatum den 25 september 1697, samt kyrkoherdens eget namn (Mar) TIN NICOL: LUNDEL P SUNDENSIS.

Texten däröver är mycket skadad men det framgår ändå överraskande att han velat teckna en fördelaktig levnadsbeskrivning över sig själv. Sporadiskt framkommer tal om MYKEN BEDRÖVELSE ... WI DÖÖ SÅSOM EN GODH JESU CHRISTI STRIDZMAN ... JAG HAFVER KÄMPAT EN GODHKAMP. (Samtida vittnesbörd har dock givit en helt annan bild av en arbetskygg hypokondriker som vanskötte tjänsten, ofta fått erinran härom och ständigt klagade. Arkiatern Urban Hjärne, som besökte prästgården 1685, underhölls av värden med ”skocktals” uppräknade lidanden). Den nedre ovalen är ägnad familjen Staaf: SUB HOC TU-MOLO REQUESCIT REVERENDUS DN ERICUS STAAF QUI MEDELPADIE NATUS ANNO 1655 PASTOR SUNENSIS CONFIRMATUS 1692 DENATUS ANNO ... CASTISSIMA CONIUNGE BRIGITTA FILIA WARGENTINA NATA 73 DENATA ... (dödsåren utelämnade). En liten son förlo-rad vid två års ålder nämns som den allra

käraste: CHARISSIMIS LAURENTIO STAAF, f. 15 dec. 1695, avl. 14 juli 1697.

Det traditionella bibelcitater är här hämtat ur Psaltaren psalm 23: (han) WEDERQUECKER MIN SKÄL. HAN FÖRER MIG IN PÅ RÄTTA VÄGEN FÖR SITT NAMNS SKULL 8 etc PSALM 23 etc HERREN ÄR MIN HERDE MIG SKAL INTET FATTAS HAN FÖDER MIG PÅ EN ... OCH FÖRER MIG TIL FRISKT WATN ...

De många namnen och de olika årtalen på gravhällen är förvirrande men man får viss hjälp och förklaring genom att studera Herdaminnena för Sunne pastorat. 1697 beslöt sig ju släkten Lundell-Staaf att anskaffa en gemensam gravkammare som kunde hysa de talrika medlemmarna. Familjehistorien visar hur syskonskaror kom att förflyttas inom de olika äktenskapen.

Kyrkoherden Martin Lundell hade 1681 gift sig med Margareta Jonsdotter Nortman, änka efter kyrkoherden i Nora, Per Warg. Änkan medförde i boet barn, bland annat dottern Birgitta Persdotter Warg f. 1673. De fick ytterligare fyra barn i sitt nya äktenskap. Birgitta Warg, Lundells styvdotter, blev vid 20 års ålder gift med faderns efterträdare och mångåriga medhjälpare Eric Laurentius Staaf (1655–1704). Staaf var till skillnad från svärfadern utomordentligt effektiv, arbetsam och entusiastisk och Bygdén ger honom bästa betyg i Herdaminnena. Det kan nämnas att han t.o.m. hann med trädgårdsodling och i kyrkboken antecknade han: ”I aug. 1697 planterade jag yster i min nya kåhlgård en wij(n)bärsbuske.”

När Staaf äntligen kunde tillträda kyrkoherdebefattningen, som han i praktiken skött under många år, hann han endast inneha den 1700–1704. Paret hade då raskt hunnit få fem barn, varav en son blev lagd i familjegraven. Den unga änkan stod ensam med fyra barn, varav minstingen endast var två år. Hon fick givetvis nådeår men blev tvungen att gifta om sig och valde då den avsevärt yngre fänriken Carl Treffenberg, f. 1682 (son till regements-

kvartermästaren med dopfunten). Birgitta avled efter endast ett års äktenskap (barnsäng?) och den nygifte officeren stod som styvfar med fänriksbostället fullt av barn. Många av de här nämnda namnen återkommer på gravhällen, men man kan notera att dödsåren för Staaf och Birgitta aldrig blev ditsatta.

Gravstenen i Hammerdal

Stenen i Hammerdal är den enda som är rest över en kvinna, Christina Wattrangia, 1644–1693. Det är här icke fråga om en håll avsedd för flera familjemedlemmar utan gravminne över en enda person. Det är en typisk Jöns Persson-produkt med änglaansikten i hörnen, dödskallen och text inom en oval krans och två profilerade tavlor.

Också denna sten har legat som brosten och är så hårt sliten att texten idag inte går att tolka. Man får förlita sig på ett protokoll från 1831. I kanten JAG ÅSTUNDAR SKILJAS HÄDAN OCH VARA MED CHRISTO CHRISTUS ÄR MITT LIF OCH DÖDEN MIN VINNING. Inom ovalen skall ha stått HÄR LIGGER BEGRAFVEN DEN EREBORNNA GUDFRUKTIGA OCH HEDERVÄRDA MATRONA SALIG HUSTRU CHRISTINA WATTRANGIA FÖDDER 1644 DEN 21 DECEMBER SALIGEN DÖDER AN 1693 DEN 21 JANUARI.

Den hedervärda och gudfruktiga Christina är ett exempel på de prästänkor som höll samman successionen, de sociala banden och tjänstetillsättningar genom sina giftermål. Förhoppningsvis någorlunda frivilligt. Hon var kyrkoherdedotter från Torsåker. Personomdömen utöver gravstenens saknas. Men både hennes far, kyrkoherden Erik Wattrangius och hennes äldre bror Johannes f. 1639 – som efterträdde fadern i Torsåker – har enligt samtida vittnesbörd varit musikaliska, haft ”skön röst” och varit uppskattade vältalare. Christina kan också ha haft dessa gåvor, under alla omständigheter växte hon upp i ett hem med musik.

Någon gång på 1660-talet blev hon gift med prästen i Hammerdal Israel Laur. Noræus och fick fyra barn samt den arbetsamma extra uppgiften att sköta den gamle företrädaren, kyrkoherden E.P. Hedsander som bodde kvar i prästgården och ”skulle hafva sin föda” på livstid. Som änka hade hon fortsatt vårdnaden om gubben som avled först 1685 ”högst åldrig”. Dessutom äktade hon efterträdaren i tjänsten, Jonas Eliæ Salin och födde denne två barn i det nya äktenskapet, inalles alltså sex stycken. Sedan hon avlidit vid 49 års ålder 1693, gifte änkingen Jonas Salin om sig efter sorgeåret och fick ytterligare sju barn i det nya giftet. Han reste erkännamt den magnifika gravstenen efter Christina som så plikttroget klarat det arbetsfyllda hushållet i Hammerdals prästgård. Hennes efterträderska fick det sannolikt inte lättare.³

En gravsten för bönder i Kyrkås

När jag började genomgången var jag övertygad om att de stora gravmälena endast var beställda av prästsläkter som hade ekonomiska resurser och även ett traditionsarv att förvalta. De anspråkslösa mindre stenarna tillhörde bondfamiljerna, i den mån man inte satt upp gravminnen av trä som snabbt förmutnade. Men där tog jag fel. I Kyrkås gamla kyrka i vapenhuset är nu inflyttad en pampig gravsten som länge stått ute på kyrkogården, men nu är skyddad och fullt avläsbar. Stenen utgör ett bra exempel på Jöns Stenhuggares arbeten med änglahuvuden i de övre hörnen och timglas och döds-kalle i de nedre och huvudtexten samlade inom oval bladkrans omgiven av korslagda palmbland.

Texten i ovalen: ”THETTA MONUMENT HÖRER NILS PÅLSON TIL SOM DÖDDE DEN 16 MAII 1684 OCH THORD OLESON SOM DÖDDE DEN 24 MARTII 1702 MÄD DES HUSTRU OCH ARFVINGAR TILL. Bibelstället är direkt hämtat ur Filipperbrevet, 3 kap. vers 20 och inlugget i textlöpan i stenens ytterkant: (men) WÅRT

Gravstenen i Kyrkås, som stått rest på kyrkogården, har i hörnen de traditionella änglaansiktena, resp. timglas och kranium med en benknota, uppochnedvänd. Formatet är det gängse för upprättstående stenar där övre bredden är den största. I detta fall är den 92 cm, den nedre 75 och höjden 107 cm. Tjockleken är 12 cm. Foto: Text och Bild, Östersund.

UMGENGELSE: ÄR I HIMMELEN TÄDAN WIJ OCH WENTE FRELSAREN HERRAN JESUM CHRISTUM (HWILKEN WÅR SKRÖPELIGA LEKAMEN SKAL FÖRKLARA⁴).

Kyrkåstenen är ett parallellfall till Sunne så till vida att två släkter och grannar gått samman om anskaffningen. Här är också ett

välvalt bibelcitrat, dock allt på svenska och icke latin, och med felstavningar.

De tre försvunna stenarna vid Frösö kyrka

Tre små gravstenar som fotograferades tillsammans på utställningen 1911 med uppgift att de stått på kyrkogården vid Frösö kyrka är i dag försvunna. Trots efterforskning står de inte att finna. Det vore ju annars inte en omöjlighet att de blivit kvar på läns museet där många objekt fick stanna kvar och utgöra grundstomme i den kyrkliga samlingen. Det mesta var dock tillfälligt inlån och kom tillbaka, däribland dopfunten från Frösön. Det tre små stenarna är alltså endast kända genom foto från 1911, alla tre med uppåt rundad avslutning. Två av dem har det för Jöns Stenhuggare typiska änglahuvudet, en annan med dödskalen och korslagda benknotor.

Läslig text efter foto för den längst till vänster lyder: HERUNDER LIGGER BEGRAFVEN SALIG PEHR JONASSON. För den yttersta till höger, den med dödskalen, är översta delen av texten läslig och utgöres av ett bibelställe ur brevet till Timotius 2:15 MEN HON WARDER LIKWÄL SALIG GENOM BARNES BYRDEN OM HON BLIFWER I TROONE OCH KÄRLEKEN OM OCH HELGELSE MED KYSKHEET: Detta med någon liten avvikelser i stavningen efter 1674 års bibelutgåva. På stenen står t.ex. barnsbyrden och inte barnsbyrden. Nedre delen av stenen är avslagen och den dödas namn och årtal får man ingen upplysning om. Man kan endast gissa att det rört sig om en kvinna.⁵

Stenhuggaren själv

– och de få data man har om honom

Mannen som arbetade med den jämtländska kalkstenen är nästan anonym. Hans efterlämnade arbeten utgöres av en dopfont och ett antal gravstenar. Vad han eventuellt utfört med husgrunder, trappstenar eller befästningsarbeten går inte att spåra. Jöns Persson Stenhuggare är själv tämligen osynlig. Födelseåret är okänt. Första gången han nämns är vid Karl XI:s generalmönstring 4 juni 1686. Han är då upptagen i rullorna under dragonnarnas namn Stenhuggare. Som placering anges först Hägled i Sunne, sedan Stackris och även Berge på Frösön. Detta måste inte betyda att han flyttat mellan byarna utan det är främst en fråga om ekonomisk tillhörighet. Men det mesta tyder på att han haft bostad, kanske något som liknade en stenhuggarhytta, någonstans i Sunne, som ju låg strategiskt väl till för hans civila verksamhet. Det har diskuterats om han var jämte och var han kan ha fått sin utbildning (Telhammer 1992:160).

När det gäller hans tidigare landskapstillhörighet lämnas till synes motstridiga uppgifter; fram till 1693 Opland (Uppland) och därefter Småland. Göran Hagberg, som tagit fram dessa uppgifter, har en hypotes som jag finner helt rimlig: Värvingen till regementen enligt det nya indelningsverket skedde vanligen i Stockholm och om Jöns har vistats där vid den aktuella tidpunkten var han faktiskt just då från Uppland. När man i senare rullbokföring kontrollerade hemorten har han angivit att han var smålänning. Uppgiften om Småland stämmer utmärkt väl med hans bevarade arbeten. 1704 i maj månad lämnar så Jöns Stenhuggare Jämtland för att aldrig mera återvända, nedskickad med 150 man till Polen att fylla vakanser i Karl XII:s armé. Hagberg noterar också att Stenhuggaren 1695 är frånvarande för ”permission till Stockholm”. Något skäl är inte angivet. Den kan inte ha varit allt för länge eftersom han hade fullbordat den stora gravhällen i Sunne kyrka i september 1697. Man kan också konstatera att dödsåren för familjemedlemmarna av släkten Staaf 1704 och 1708 aldrig blev inhuggna – då hade Stenhuggaren lämnat landet för gott.

Jöns Persson har helt klart efterbildat och vidarebefordrat en på Öland och i Småland mycket vanlig typ av gravvårdar till det av-

lägsna Jämtland. Som förgänglighetssymboler har han i första hand använt dödsfallen med benknor – alltid utan underkäke – och timglas. Han har också i ett fall använt sädesax, vilket framgår av gravhällen i Sunne.

Tänkbar utbildningsmiljö och inspirationskällor

Gravhällarna på Kalmar gamla kyrkogård
Traditionsarvet från södra Sverige, främst Öland och Småland, gör sig särskilt tydligt gällande när det gäller gravhällarna. Den som vandrar på Kalmar gamla kyrkogård finner gott om stenar som den ovan beskrivna ”Jönsmodellen”, med änglamasker i hörnen, dödsfallen med de korslagda benen, texter inom ovala bladkransar och här även yrkesemblem. Man kan där få se sax för en barberare, brännvinspanna för en kopparslagare och vinkelpassare för en stenhuggare. Detta senare har Jöns Stenhuggare inte haft anledning att tillämpa (om man nu inte dit räknar den uppståndne Kristusgestalten, som prostarna i Oviken och Rödön beställt).

Som jämförande exempel finns en liggande småländsk gravhäll – dessvärre mycket skadad – i röd kalksten över stenhuggaren Basilius Goltsmitt i Kalmar (död 1653) och hans hustru Antoneta Michaelesdotter med text inom oval bladkrans och i alla fyra hörnen änglahuvuden med lockigt hår och korslagda vingor, lockarna dock av annan utformning än dem som Jöns senare använde. Yrkesemblemerna är här stenhuggarverktygen, passare, linjal, vinkelhake, mejsel och klubba. Stenen har senare huggits om för att tjäna andra avlidna och förvaras nu i svårt skadat skick på Kalmar museum (jfr Martin Olsson i *Kalmar gamla kyrkogård* sid. 395 ff. och bildmaterial).

Stenhuggaren i Kalmar har haft hög status. I 1653 års räkenskaper får man uppgiften ”M. Basilius Stenhuggare som köpt egen gravplats i kyrkan begrovs med 4 ringningar” (Olsson & Näslund 1976: 462). Olsson redo-

visar ett stort antal hällar med änglamasker resp. dödsfall i hörnen (a.a. 418 ff.).

Om vanitasemblem

Det är värt att notera att alla framställningar av dödsfallen som förgänglighetssymbol visar kraniet utan underkäke. Detta gäller såväl inom måleriet som inom stenhuggarkonsten.

Inom det holländska stillebenmåleriet som blomstrade under 1600-talet sammanställdes en mängd föremål som syftar till snabbt övergående varaktighet. Dödsfallen är här det klart vanligaste motivet bland många andra med samma tankeinnehåll; det nerbrunna ljuset, såpbubblor och även det avbrutna sädesaxet. Ibland kan kraniet vara omlindat av blommor, ax och vallmopakslar. Mohnkapseln syftar då på den eviga sömnen medan ax och blommor kan tolkas som uppståndelse-symboler. Ax, som växer direkt upp ur kraniet, är inte ovanligt i 1600-talets många vanitasskildringar (Bergström 1947:161, 184).

I det avlägsna Jämtland kan man inte räkna med att beställare eller tillverkare av gravhällar studerat nederländskt måleri. Däremot har man inom rätkhäll haft samtida mortaltryck som likpredikningar och gravverser, utgivna med emblem på titelsidan. Som exempel kan man jämföra med en begravningsdikt över Catharina Ottermarck, tryckt 1673, där framsidan är illustrerad med ett kranium varur växer tre ax eller blommor (i bild hos Fehrman 1952:259 och 264 efterföljande plansch).

Förebilder till Frösöfunten

När Jöns Stenhuggare introducerade en ny typ av dopfont i sten har han helt visst tagit intryck av de redan befintliga dopställen i trä med krans av änglaflykter, och deras lockiga hår och de nedåtriktade, sammanpressade vingarna. Också det vinlövsbindade skaftet är här inte utan viss betydelse. Tidsmässigt ligger de snidade arbetena ett drygt decennium före stenfunten. Den markanta skillnaden består i teknik och formgivning och naturligt-

Funten från Långlöt på norra Öland är ett elegant exempel på den elitproduktion som kunde presteras vid Dälje stenhuggarhytta. 1668 beställdes den av Pehr Stark och Wendela von Campenhausen. Av de märkliga motivet ser man här mannen med kikare, fågel bland allehanda blommor och frukter. Foto: Sören Hallgren.

vis i materialet. Detta är en stenhuggares verk. Frösöfunten är formad som en pokal, där skaftet uppbär den runda skålen/cuppan direkt anpassad och invändigt avfasad för ett stort och djupt dopfat. Den är alls inte skapad för att bära en liten dopskål av tenn som sina föregångare i trä. Formen tycks ha sitt ursprung vid kalkstensbrotten i norra Öland, varifrån typen spreds via Kalmar upp i Mellansverige med nedslag och egen tillverkning vid andra orter med kalkstensförekomster.

Om materialet kan man i korthet saxa ur Nationalencyklopedien: ”Kalksten, sedimentär karbonatbergart ... i Sverige förekommer

kalkstenar på många platser och av högst skiftande ålder ... Kalkstenar från kambrosilur förekommer i Skåne, Öland och Gotland, i Väster- och Östergötland, Närke, Dalarna och Jämtland samt i fjällkedjan.”

På norra Öland bröts både grå och rödaktig kalksten. Vid Dälje stenbrott i Högby socken drevs under 1660-talet och några decennier framåt en produktiv stenhytta som i första hand försåg de öländska kyrkorna med dopfuntar. Ragnhild Boström har publicerat många av dem i sina kyrkoberivningar och gjort en sammanställning av förekomsten i volymen om Långlöt kyrkor 1973 not 125, s. 210. Jag citerar henne direkt: ”Dopfuntar av detta slag är vanliga på Öland, förutom i Långlöt förekommer de i Böda (SvK ÖI I, fig. 88), Gärdslösa, Högby (SvK ÖI I, fig. 169), Högrum, Källa nya kyrka (SvK ÖI I, fig. 276) samt Röpplinge. I Högby kyrka vilade troligen den gamla predikstolen på en stenpelare av samma slag som dopfunten i samma kyrka” (SvK ÖI I, fig. 140).

De röda öländska funtarna blev en uppskattad exportartikel som framgångsrikt spreds upp över landet. En har jag i min egen församlingskyrka, Hedvig Eleonora i Stockholm, en annan står i Trefaldighetskyrkan i Karlskrona. Utseendet kan variera. Men inom denna grupp finner man flera med utsökt ornamentik, utförd efter internationella förlagor, som hör hemma i slottsmiljö med jaktmotiv, fåglar och fyrfotadjur, änglar som mera har tycke av amoriner, flygande bland tulpaner, liljor och allehanda frukter, som granatäpplen och druvklasar. Ett paradexempel är just funten från Långlöt som egentligen alls inte hör hemma i en sockenkyrka. Dekoren har inte minsta anknytning till vad man förväntar sig av kyrkliga inventarier.

För prästerskapet måtte det ha ställt sig svårt att förena dessa bildprogram med dopets sakrament och ännu omöjligare bör det ha varit för prästen i Sya i Östergötland att förklara närvaron av en naken lurblåsande

faun och oklädda flickor. De fyra evangelisterna förekommer visserligen också, men i synnerligen blandat sällskap.

Den öländska kalkstenen togs mycket riktigt i anspråk för profana praktpjäser som bord i slottsmiljöer. Två finnes i dag på Skokloster och ett i Gottorfs slott i Schlesvig-Holstein som kunglig gåva från Karl X Gustav till hans blivande svärfar (Boström 1986 23/12).

Det finns kända tillverkarnamn knutna till åtminstone några av produkterna. Dälie stenbrott förestods under 1600-talets mitt av stenhuggarmästaren Jordan Hansson, troligen mästare till dopfuntarna i Högby och Böda kyrkor (Boström 1968).

Öländska dopfuntar har också hamnat i Östergötland (Vallerstad 1678 och Skärkind 1679) trots att man där hade eget gott material i ortocerkalksten, väl lämpat för den särskilda tekniken med dekoren i upphöjd polerad relief mot den pikhuggna bottenytan. En verkstad med stor produktion drevs i Skänninge i Östergötland av Michael Hacke (d. 1673) och som signerat fyra dopfuntar och tillverkat ytterligare fjorton i Östergötland, fem i Småland och en i vardera Närke, Västmanland och Sörmland.⁶

Också när det gäller tillverkningssignaturer har Frösöfuntan förebilder. Mellan 1658 och 1661 signerade Skänningemästaren Michael Hacke fyra funtar. I Sya kyrka ”1658 Fecit mich Hacke i decem”. De övriga tre med årtal och intialerna MH (Ljungstedt 1996:132). Men ingenstades har signaturen varit så självmedveten och fått nästan skamlösa proportioner som på Jöns Stenhuggares dopfunt, där han markerade sitt namn med 6 cm höga versaler.

Donatorer

En dopfunt i kalksten var en dyr investering som en landsortsförsamling hade svårt att klara av. Det är också i stor utsträckning fråga om donationsobjekt och givaren önskade hugfästa sitt namn som skulle huggas in på

framträdande plats, i förekommande fall även familjevapnet. Här har regementskvartermästaren i Frösön haft traditionella förebilder. Av Ölandsfuntarna har man i Långlöt donatorernas namn och vapen 1668.

Men det var visst inte enbart fråga om adliga givare. I Gärdslösa skänktes funten 1670 av Truls Nilsson och Brita Persdotter, i Källa 1668 av Måns Andersson och hans hustru. Här har det rört sig om rika bönder. I städerna var givetvis också borgarklassen representerad. I Hedvig Eleonora kyrka i Stockholm finner man 1678 namnen Erich Pehrson Psilander och Brita Andersdotter Buhre som donatorer till en importerad Ölandsfunt i röd kalksten.

Prissättning

Tillverkningskostnaderna för Ölandsfuntarna är inte kända – de var i likhet med Frösöfuntan merendels donerade och därmed inga summor nämnda. Då det gäller östgötaarbetena är man bättre underrättad. Där fanns rika församlingar som hade resurser för egna beställningar. Sune Ljungstedt har upprättat en förteckning över kalkstensfuntarna tillverkade i Skänninge och Vadstena med 31 exemplar. Prisuppgifter lämnas på elva stycken. Några exempel: Appuna ”Funtan Köpt i Skänninge för 24 daler” 1660, året därpå i Heda 1661 signerad MH, alltså av Michael Hacke i Skänninge, 22 daler, 2 mark. Någon gång föreligger även uppgift för omkostnaden av en skänkt funt som den Måns Oluffsson i Ermestorp ”förährade Kyrkian ... aff egne medell, som kostar 24 Dr” (Ljungstedt 1973:24 ff).

Formgivning

Långlötfuntan har ett mycket kraftigt svängt balusterformat skaft. Men det är inte regel. Den klart vanligaste formen är att cuppan uppbäres av ett rakt skaft, de öländska med nod mitt på som en pokal eller nattvardsbägere, de i Östergötland är alla raka och slanka.

Ljungstedt har en uppställning med profiler av funtar i Skänninge och Vadstena (Ljungstedt 1973:25).

Jöns Stenhuggares funt i Frösö kyrka har en säregen formgivning med ett skaft som är svagt karnissvängt nertill och därtill närmast sexsidigt för att tillgodose de många kraven på textinformation. Här skulle infogas donatorns och hans hustrus namn, det ena horisontellt det andra i höjdd. Uppgifter om tjänstgörande präst skulle också med på andra sidan och så det utrymmeskrävande vapnet. Det förefaller som om Jöns nödgats göra en kompromiss av de gängse typerna. De lediga ytorna har han försett med rankor i låg relief, mycket elegant huggna och polerade. Dessa rankor har inte samma karaktär som trädopställens snidade vinlövsrankor, men däremot får man anta att han dekorerat cuppan med änglarna i tradition med de jämtländska föregångarna. Några lättsinniga fauner och fåglar och tjurar är det här inte ens en avlägsen tanke på. Prästen kan tänkas ha bistått med anvisningar. Denne präst var samme Ericus Staaf som i Sunne för sin egen gravhäll, beställd året innan, velat ha samma änglahuvuden tillika med dödskafe, sädesax och timglas.

Epilog

Under 1600-talets sista årtionden var flera goda konstnärer och hantverkare knutna till Jämtlands regemente. Jöns Stenhuggare var en av dem och han måste ha känt till, kanske varit vän med, några av dem. En av dessa var Gregorius Raaf (1659–1710) berömd och flitig träskärare, verksam i många kyrkor, en invandrare från Lübeck och som medfört sitt kunnande från kontinenten. En annan konstnärlig dragon var Petter Sabel, förgyllare och marmorare, utbildad i Mälardalen och fram till 1697 verksam i Jämtland, d. 1703 i Hudiksvall. Ytterligare en betydande person, som Jöns också rimligen bör ha träffat var Anders Olsson/Olufsson (1622–94), mästare till många mäktiga altarpåläggningar. Denne

hade ingen militär anknytning utan drev sin verkstad från den egna gården i Hållborgen i Revsund. Det är inte omöjligt att det var här som de många dopställen i trä tillverkades.

Träsnidare och målare var väl företrädade i regementsrullorna. Jöns Persson var ensam i sin yrkesroll och står helt enkelt inskriven som Jöns Stenhuggare. Något dragonnamn tilldelades han inte, yrkesbeteckningen gav tillräcklig identitet. Han var smålänning och man undrar över hur han hamnat uppe i Jämtland, så långt ifrån hemorten.

Sin skolning har han under alla omständigheter fått söderöver och den utformning som han gav sina gravhällar visar klart ursprunget i småländsk stenhuggartradition. När det gäller mästerverket, dopfunten i Frösö kyrka, är pokalformen ett klart övertagande av öländsk formgivning, likaledes tekniken med polerad upphöjd dekor mot matt, pikhuggen bottenyta. Han lämnade emellertid hemorten. En logisk förklaring borde vara att hans kunnande inte räckte till för att hävda sig bland de skickliga yrkesmännen i stenhuggarhyttan i Dälje. Inte heller hade han den minsta chans bland eliten i Skänninge eller Vadstena. Han fick fortsätta sin arbetsvandring uppåt landet, kanske med någon udda beställning på en eller annan gravsten.

Att låta värva sig erbjöd rotfäste och viss ledig tid till att utöva yrket. Om värvningen, som troligt är, skett i Stockholm är det förklarligt att han noteras som kommen från Opland (Uppland). Vid senare rullbokföring redovisar han sin riktiga hemort.

I Jämtland fanns som naturtillgång det stenmaterial som han var bekant med – kalksten. Här fanns ingen konkurrens och inte heller överdrivna krav på stenhuggarkompetens. Han fick genast uppdrag. Fastän Jöns inte dög bland eliten söderöver står han som stilförmedlare med den småländska traditionen klart avläsbar både när det gäller funten och gravstenarna. Med tanke på yrkestraditionen i andra landskap borde det varit natur-

ligt för Jöns att i tid iordningställa en gravsten för sig själv och sin familj, om han hade någon. En sten kom aldrig till stånd, i varje fall är idag ingen bevarad. Väntade han för länge? Blev han överraskad av sin utkommandering 1704, när han försvann i Karl XII:s armé på kontinenten? Var han dog vet vi inte, inte när och inte hur. Så långt som till Poltava kom han troligen inte. I varje fall är han ej upptagen i fångrullorna. Men han hade varit värd en gravsten.⁷

Det är hantverkshistoriskt intressant att se hur Jämtlands regemente med sin placering 20 mil från närmsta stad drog till sig utbildade hantverkare. Inte bara från andra delar av Sverige utan även från utlandet. Dragonerna hade rätt att utöva sina yrken eftersom man befann sig på betryggande avstånd från skräväsendets räckvidd. Två undantag gällde: skraddare och skomakare. Där det fanns etablerade sockenskraddare och sockenskomakare bevakade dessa sina revir. Men bildhuggare, timmermän, målare och stenhuggare togs i anspråk, också vid kyrkbyggen (jfr register i Nodermann 2003). Med permissioner kunde dessa även ta uppdrag utanför landskapsgränsen. Marmoreren Petter Sabel och träsnidaren Gregorius Raaf vistades t.ex. tidvis i Medelpad.

Vad stenhuggaren Jöns Persson gjorde i Stockholm under permissionen 1695 är inte känt. Det kan knappast ha inneburit något yrkesmässigt uppdrag. Stockholm hade sedan 1639 landets enda stenhuggarskrå som skulle ha stängt den möjligheten.

Rörande själva arbetsmaterialet som Jöns Stenhuggare använde härstammar det från Brunflo. Detta är det enda område i det för övrigt kalkstensrika Jämtland där denna stenart förekommer i raka skikt som kan ge de stora ytor som gravhällarna fordrade. Bland svenska kommersiella bergarter nämner Sveriges geologiska undersökning förekomster i Brunflo av kalksten i flera skiftande färger, såväl blågrå, gråbrun, röd som mörkt grå. De

brytes än idag. Och Jöns Stenhuggare använde dem alla.

Maj Nodermann, fil.dr
Stockholm

Noter

- 1 Ingrid Telhammer redovisar gravstenar och hållar av hans hand vid kyrkorna i Frösön, Oviken, Rödön, Hammerdal, Sunne, Brunflo, Alsen och Offerdal (Telhammer 1992:161 ff).
- 2 Texterna är ofullständiga eftersom materialet är skadat och nerslitet. Flera av hållarna har legat som brostenar eller, i de fall de stått resta ute, skadats av väder och vind. Den nuvarande placeringen fullföljer förstörelsen. I flera fall kan man stödja sig på tolkningen i 1831 års protokoll. Det äldre bildmaterialet från utställningen av kyrkliga föremål i Östersund 1911 visar också att fotografier tagna då, ger tydligare bild än idag, 100 år senare. Hällen i Oviken är ett sådant exempel.
- 3 Uppgifterna sammanställda efter Bygdén i Herdaminnen från Torsåker och Hammerdal.
- 4 Uppgifter om beställarna kan hämtas hos Hans Jonssons skrift Hemmansåboar i Kyrkås 1899 och där nämnes Nils Pålsson som ägare till Bringåsen nr 3 och Tol Olufsson död 2 mars 1702, 49 år gammal, med hustrun Margareta Persdotter i Bringåsen nr 4.
- 5 Mellanstenen har jag inte försökt tolka.
- 6 Hacke och hans många arbeten beskrivs av Ljungstedt 1996.
- 7 Varmt tack för stor hjälp med arkivforskning, bildmaterial, fotografering och intresserade diskussioner riktar jag till Ragnhild Boström, Bertil Daggfeldt, Helmer Gustavson, Göran Hagberg, Dag Herrfeldt, Jan Svanberg och Kjell Sundström.

Litteratur

- Bergström, Ingvar 1947: *Studier i holländskt stillebenmåleri under 1600-talet*. Göteborg.
- Boström, Ragnhild 1968: *Sveriges kyrkor*. Öland. Konsthistoriskt inventarium Böda och Sankt Olof vol. 116.
- 1968: Högby kyrkor vol. 119.
 - 1969: Källa kyrkor vol. 128.
 - 1973: Långlöt kyrkor vol. 151.
 - 1978: Gärdlösa kyrka vol. 177.
 - 1986: "Öländska praktpjäser från 1600-talet", I:

- Ölandsbladet* 23/12 1986.
- Bygdén, Leonard 1926: *Härnösands stift herdaminnen I–IV* Uppsala 1923–26.
- Elgenstierna, Gustaf 1925–36: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. Stockholm: Norstedts.
- Göransson, Sölve 1955: "Från Kongl. Maj:ts stenhuggare i Dälje till modern stenindustri vid Sandvik." I: *Öländsk bygd*, Åkerbro Hembygdsförenings årsbok.
- Fehrman, Carl 1952: *Diktaren och döden. Dödsbild och förgängelse tanke i litteraturen från antiken till 1700-talet*. Stockholm: Bonniers.
- Jonsson, Hans 1899 Hemmansåboar i Kyrkås. Anteckningar efter skilda källor. Östersund.
- Katalog*. Äldre kyrkliga föremål från Jämtland och Härjedalen, Östersund. 1911.
- Ljungstedt, Sune 1996: "Dopfuntar och andra verk av Michael Hacke." I: Mörkfors, Gunnel & Olsson, Anne (red.): *Kyrka och bruk*. Linköping: Östergötlands läns museum.
- 1973: "Michael Hacke och 1600-talets stenhuggarkonst i Östergötland." I: *Meddelanden från Östergötlands och Linköpings stads museum*. Linköping: Östergötlands läns museum.
- 1974: *Öländska Östgötadopfuntar*. I: *Östgöta Correspondenten* 5/4 1974.
- Nodermann, Maj 1964: Frösö kyrka. *Jämtlands kyrkor* nr 14. Östersund.
- 2003: *Krigare och konstnärer*. Krigare och konstnärer i jämtländskt 1700-tal. I: *Jämtlands fältjägaregemente* del III, Regimentet, bygden och staden. Östersund. (Särtryck med register utg. av Jämtlands läns museum 2003.)
- Nordberg, T O:son, 1925: "Säbyfunten och besläktade funtar." I: *Rig* 1925.
- Olsson, Martin & Näslund, Rolf 1976: Kalmar gamla stads kyrkor. Kyrkogården. *Sveriges Kyrkor*. Småland vol. 162 Konsthistoriskt inventarium. Stockholm.
- Orviste, Erik 1989: "Stenhuggare." I: Nyström, Bengt, Biörnstad, Arne & Bursell, Barbro (red.): *Hantverk i Sverige*. Stockholm. LTs förlag.
- "Slutet af Landshöfd. Urb. Hjärnes resa genom Norrland År 1685." I: Gjørwell, Carl Christoffer (utg.), 1762. *Nya Svenska Biblioteket*. Stockholm.
- Svensson, Olof 1904: *Hammerdals kyrka och församling m.m. Strödda anteckningar samlade och utgifna af Olof Svensson Mo Hammerdal*. Utgifvarens förlag.
- Sveriges geologiska undersökning*, SGU 1998. Svenska kommersiella bergarter.
- Telhammer, Ingrid 1992: "Svenskt eller danskt. Kyrklig inredningskonst i Jämtland 1520–1720." I: *Fornvårdaren* 25.
- 1988: "Rödöns kyrka." I: *Jämtten*. Östersund: Jämtlands läns museum.
- Schück, Henrik (red.) 1916: *Äldre Svenska biografier, 5. Urban Hjärnes självbiografi*. Uppsala universitets årsskrift 1916. Program 4:2.

SUMMARY

Jöns Persson – Stonemason

During the late 17th century craftsmen and artists joined the remote Regiment of Jämtland. Here, in a province without any towns, they were far away from the restrictions of the guilds.

To this place the stonemason Jöns Persson, born in Småland in the southern parts of Sweden, came. He was not skilful enough to compete with the stonemason élite in the southern parts of Sweden. However, in Jämtland, as the only stonemason and without any competition, he got many orders.

His most important work was the baptismal font in the church of Frösö. It was signed with great self-esteem. Other important works were grave slabs for deans of the province.

The grave slabs as well as the baptismal font were created with models from southern Sweden. In spite of his limited artistic skills, the dragoon Jöns "the stonemason", was an intermediary of south Swedish design, transmitted into the limestone of Jämtland.